

ژ ریبازین ئەدەبی (ریالیزم و سیمبولیزم)

نخسینا: غلامحسین دە بزرگی

وهرگیرانا: (بابی زهری یی)

زانکویا زاخو/فاکولتیا زانستین مروفایهتی/ پشکا زمانی کوردی

۱- ریالیزم (Realism):

ریالیزم د چه مکی خوه یی گشتی و بهر فرده ب واتایا وه فاداریی ب راستیییه و د ئەدەبیاتیدا ئەڤ زاراقه ب کیماسی د پرانیا شیوه یین نخسینی ب فاکتەرەکی گرنگ دهیته هه ژمارتن. د چیرۆکین کورت و درێژین نه ته وه یین روژ هه لاتتی و ههروهسا د بهر هه مین کلاسیکین یونانی و رۆمانا که قنار و ههروهسا ژێ نخسهرین ریبازا کلاسیزمی هندەک نیشانین راستیی دهینه دیتن، لی ب شیوهیه کی گشتی ریالیزم ناڤی قوتابخانه کینییه ژ قوتابخانین ئەدەبی یا کورد نیڤا سه دی نوزدی، نیزیکی سالین (۱۸۳۰) ی دهستپیکتی ل فەرهنسا په یدابوو و ژ ویری چوو دناڤ ئەدەبیاتین گه لین دیتردا.

لایه نگرین فی ریبازی باوهری ب وینه کیشانا راستگویانه یا ژبانن، ب تایبهت ژباننا خه لکی چینا ناڤین و نزما جفاکی هه بوون. دهستپیکین سه ره هه لدانا فی ریبازی ب ناڤابوونا ریبازا رۆمانسیزمی و په یدابوونا جوهرک ژ رۆمانسیزمی کومه لایه تی ل فەرهنسا به ره هه فکر. نخسهرین رۆمانسیزمی کومه لایه تی ئەو کهس بوون یین کو تیگه هشتتا وان ژ راستیی ژبانن باشتر و به ره هه ستتر بوو ژ نخسهرین رۆمانسیزمی، ژ تاکه که سیا هاقیبووینی وان دویربوون و ههزا خوه به رامبهری جفاک و بابه تین وی دیار دکرن. د راستیییدا روخانا ئیمپراتوریه تا (ناپلیونی ۱۷۹۹ - ۱۸۱۴ ز.) و ههزا گوهرینا سیسته می کومه لایه تی د جفاکا وی سه رده می یا فەرهنسا دا بوو ئەگه ری وی چه ندی کو گه له ک ژ نخسهر ژ رۆمانسیزمی ههستی دویر ب که قن و ههزا خوه به رامبهری تیور و نایدیۆلۆژیین به ره لاقین وی سه رده می نیشان بدهن. هه رچه نده کو قان نایدیۆلۆژیان لایه نه کی زانستی ژێ نه بوو، لی سه رۆکانیا خوه ژ گرنگی پیدان ب خه لکی و پرانیا هه ژاران وه ردگرت.

به ره به ره ب ئەگه ری سه ره که فتتا هه زرین زانستی ل سه ر ژینگه ها که لتوریا سه دی نوزدی و زانین و هه شیاریا زانستی و ته کنیکی کورد وی سه رده مییدا په یدا ببوو (ژ وانژی وه شانا به ره هه مین زانستی یین (داروین ۱۸۰۹ - ۱۸۸۲ ز.) و په ره سه ندنا فه لسه فا پوزیتیڤیسم Positivism کول دویش فی کرکرنین (ناگوست کونت ۱۷۹۸ - ۱۸۵۷ ز.) زانستی مروقی گرنیدی ب سه ربورین ههستی و هه ولدانا وی ژ بو دوزینه وه یا په یوه ندیا تشتان دگه ل هه قده وودا دزانی

رووگه ه

ورزیه، بوپتهی د دهته فه کۆلین و
وهرگیرانین مروفایهتی و زانستی

ژماره ۲ - ۳

پاییزا ۲۰۱۱ - زستانا ۲۰۱۲

هندهک ده رگه هین نوی ل سهر راستیا هه بوونا مروقی هاتنه فه کرن و نقیسه ران نیاسینه کا هوورتر و زانستیتتر سه بارهت ب مروقی و ژینگه ها ده ورو بهری وی پیدا کرن. ده رنه جامی قی نیاسین و هشیاری بوو ته گهری سه ره هلدانا ریبازا ریالیزمی د ته ده بیاتیندا. گرنگی پیدان ب جفاک و بابه تین وی، هونه رمه ند ژ خه وه کا دریت هشیار کرن و نه و ناچار کرن کو هزری سه بارهت ب په یوه ندیا مروقی ل گهل ژینگه ها ده ورو بهری وی و نه و کاریگه ریین کو تاکه که س ژ جفاکی و هر دگریت، بکه ن. نه ژ نقیسه ره، به رو قازی نقیسه رین ریبازا رومانسیزمی، گرنگی ب قاره ماننی که تواری و راستی د ده ورو بهری جفاکی بدن و نیرین و ان سه بارهت ب وی چهندا کو خوه یا دکرن، باراپتر لایه نه کی ره خنه گرانه هه بوو.

سه دی نوزدی سه رده می زال بوونا ته و اوا چینا نا قین ل سهر جفاکی بوو. نه و نقیسه رین کو ژ قی ته خی رابوون، د نقیسه رین خوه دا ئامازه ب شروفه کرنا کیما سیین ده سه لاتداریا قی چینی و خوه یاکرنا خالین لاوازی و ره خنه گرانه سه بارهت ب وی کرن و هه ژ قی لایه نییه کو ریالیزما سه دی نوزدی ژ و ان جو ری ریالیزمانه کول سه دی هه ژدی یا به ربه لاق و نوینه رین وی نقیسه رین وه ک (دانییل دینفو ۱۶۶۰ - ۱۷۳۱ ز). نقیسه ری په رتووکا "روینسون کروزو" سالا (۱۷۱۹) بوون، دهیته ده ستنی شان کرن. به ره مه مین نقیسه رین ریالیستین سه دی هه ژدی ب شیوه یی ره خنه یی نینه و هه تا دی شین بینین کو ب نه گهری ده رفهت و بارودوخ و کاودانین سه رده می، پتر پشته قانین چینا نا قینه یا کو به ره به ره دخواست دروست بییت. د و ان جو ره به ره ماندا، ژیا نا گیانی یا که سایه تی چیروکی و په یوه ندیا وی دگهل جفاکیدا، ب وی شیوه یی کو پاشان د ریالیزما سه دی نوزدی یا باو و به ربه لاق، به رچا ژ نه دهاته و هر گرتن. ژ بهر قی چهندی ریالیزما

سه دی نوزدی ب ریالیزما نوی یان ریالیزما ره خنه گرانه ژی هاتیه نا قن کرن.

تیکه مین به ره مه مین پر به یین قوتا بخانا ریالیزمی، نقیسه ری فره نس (اندری دو بالزاک ۱۷۹۹ - ۱۸۵۰ ز). نقیسه رین. کومه له به ره مه می "کومیدیا مروقانه" یا وی کو ژ رومانین جو راو جو ردور ژیا نا چینا نا قینا فره نسا یا وی سه رده می پیک دهیته، بنه مایین ته قی ریبازی دانان و دامه ز راندن و ب به رچا ژ و هر گرتنا بنه مایین وی، (شامپفلوری ۱۸۲۱ - ۱۸۸۹ ز). به یاناما ریالیزمی راگه هاند. ههروه سا (شامپفلوری) نیرینین نیگار کیشی فره نس (گوستا ژ کوربه ۱۸۱۹ -

۱۸۷۷ ز). یی کو بیروبا وهرین سوشیالیستی هه بوون و جو تیار و پاله ب گونجاوترین بابهت ژ بو به ره مه می هونه ری دادنان، ل به رچا ژ و هر گرتن.

ب بوچوونا هنده کان، داهینانا کامیرا وینه گرتنی (۱۸۳۹) یی کارتیکر نه کا مه زن کره ل سهر شیوازی نیرینا مروقی بو جیهانی. وینه گری نه و تشتی هه یی ب هویری و راشکاوی خوه یاکر

و هونه رهنه ند ناچار کرن کو گوزارشتا راستیانه یا ریالیته تیا (واقع) ژیانئی بکن، لی راستی نه قه یه کو نقیسه ری ریالیست ب تنی خوه ب وینه گرتنا راستییقه مژویل ناکهت، به لکو هه ولدهت قه ژه نا نه گهر و هوکاری هه بوونا وی ژئی د به رهه مین خوه دا خودیا بکته، ژ قی لایه نی شروقه کرنا هویرا ژینگه هی ژیا نا قاره مانان، ب تایهت د به رهه مین ده ستپیکا قی ری بازی جهی گرنگی پیدانا نقیسه رییه. پشتی چه نده کا دی گه ریانا کویرا ژ بو بده ستقه ئینانا یاساین زانستی یین زال ل سهر سرؤشتی و کریار و ناکاری مروقی ری بازه کا دی دروست کر کو ب ری باز نا توره الیزمی هاته نیاسین.

ب شیوه یه کی گشتی بنه ماین ری الیزمی پیک دهین ژ: راقه و شروقه کرنا کومه لایه تی، خواندنه قه و به رجسته کرنا ژیا نا مروقی د جفاکیدا، خواندنه قه و به رجسته کرنا په یوه ندین کومه لایه تی، په یوه ندیا دنا قبه را تاکه کهس و جفاکی و هه روه سا ژئی پیکهاتا جفاکی. پیویسته نقیسه ری ریالیست نیاسینه کا باش سه بارهت جفاک و گه وهه ری بوویه ر و رویدانین وی و نه و تشتی دخوازیت وه سف بکته هه بیت تا کو بشیت شروقه کرنا کومه لایه تیا ژینگه ها کو که سایه تیین خوه تیدا پیشکیش دکته، بکته و ژ لایه کی دیتر بشیت جیهانا دهروونیا قاره مانین چیروکان و کومه له تایه تمه ندین وان کو به رهه می بارودوخ و کاودانین ژینگه و جفاکینه، سهر ژ نوی نا قه بکته ته قه. ده رنه نجاما قی کاری، چیکرن و پیشکیش کرنا وان که سایه تیانه کو ژ نمونه و جورین وان مروقانه کو د وان کاوداناندا دشین دروست بن، ب قی واتایی کو ههر که سایه تیه ک، خودان کومه له ک تایه تمه ندیانه کو ژینگه هی بو وی یین ده ستنیشان کرین و ب ریکا وی و خواندنه قه یا ژیا نا وی دی ل به رامبه ر ناگه هیان ل سهر تایه تمه ندین ژینگه ها وی ژئی په ییدا بکه یین. ب بوچوونا (بالزاک) کو ب ئیکه مین دامه زرینه رین قی ری بازی دهیته نیاسین، هه روه ک کانئ چه وا گیا و گیانه وهر د سه قا و نا قه وهه واین جودا جودادا تایه تمه ندین جیا واز وهر دگرن، مروقه ژئی ل ژیر کارتیکرنا وی ژینگه ها کو تیدا دژیت، ساخلهت و تایه تمه ندین نوی وهر دگریت. (بالزاک) و نقیسه رین دیترین ریالیست ب نافراندنا وان جوره که سایه تیین کو ههر ئیک ژ وان نمونه یین گروهی خوه بوون و ب زاراقی نه ده بی، جور یان تیپ (Type) دهینه ناقلین کرن، تایه تمه ندین گشتی و هه قشکین تاکین مروقی پیشکیش دکهن.

نقیسه ری ریالیست بی مفا و بی نارمانج ده رپرینی ژ وه سف کرنا ژینگه ها کومه لایه تی و سروشتیا چیروکا خوه ناکهت. ب بوچوونا وی ژینگه و ده وروبه ر فاکته ره که کو هوکار و چاوانیا بوویه ران ده ستنیشان دکته و خویا دکته کانئ د چ کهش و هه وایه کی و ل ژیر چ جوره کاودان و بارودوخان بوویه ر روی ددهت و که سایه تیا قاره مانئ چیروکی، ب نه گه ری چ رویدان و چ په یوه ندیان پیک دهیت و ده ست ده افیژرته کاری خوه. ب قی رهنگی ههر بوویه ر و دیارده یه ک ل دویت بوویه ر و دیارده یین وی دهینه لینیرین. نه واکو نقیسه ری ریالیست ژ بو راقه و وه سف کرنی هه لدبژیریت، بابه تین گرنده یایی ب جفاکی و نازار و شادیین پرانیا خه لکینه و سهر بورین که سیین وی ژئی وی ده می د به رهه می وی دا خوه یا دبن کو په یوه ندی دگهل بوویه ر و بابه تین گشتی یین جفاکیدا هه بن. ژ قی لایه نیقه، ده رپرینا ژ سهر بورین که سی ژئی پرانی

رووگه

وزیه، بویته ی د ده ته هه کولین و
وهر گرانین مروقیه تی و زانستی
ژماره 2 - 3
پاییزا 2011 - زهستانا 2012

نهراسته و خوه و بیی به رهه قبوونا نفیسه ری د چیرۆکیدا دهینه نهجامدان.

نفیسه ری ریالیست، هه ره وهکی کود ریبازا کلاسیزمیدا یا باو و به ره به لاق، مرۆقی بیی وهرگرتنا کاریگه ریی ژ ده و روبه ره و ب شیوهیه کی سروشتی، خودان چاکی و کیماسیین وهک راستگویی و نازایه تی یان قه لساتی و ترسانوکیی ناهه ژمیریت و کاری وی نه بتنی کۆپیکرنا سروشت و راستیییه و هه ره وه سا وهک نفیسه ره و هوزانقانی رۆمانسیزمی باوه ری ب بیانی بوونا مرۆقی ژ جیهانا ژ ده رقه نینه و جیهانا دهروونیا مرۆقی ژ ی ب تاکه راستیا هه بیی ناهه ژمیریت، زنده باری قی چهندی ریبازا ریالیزی دهندهک ژ تاییه تمه ندیین خوه دا ب قان دوو ریبازان داغباربوویه: بده سته ئینانا جیهانا هه سته ئین قاره مانای هه ره وه سا گرنگیدان ب دژبه ریین دناقا جفاکا بورجوازی، ده سته پیککی بو جهی گرنگی پیدانی ژ لایی هندهک ژ لایه نگرین رۆمانسیزمی و هه رچه نده کو نه ژ گرنگی پیدانه ب له ز و بیی گیروبوون ژ بو قه دیتن و لی گه ریانا فاکته ریین ده ره کی بو، لی وهک ده سته پیکه کی ژ بو به ره مین ریالیزی دهاته هه ژمارتن. هه ره وه کو چاوا گرنگی پیدان ب بنه مایی راستیانه و ره قین ژ ده برینا بوویه ریین ده گمهن و بابه تین جوداکه ره و هه ره وه سا گرنگی پیدان ب تاییه تمه ندیین گشتی یین مرۆقی ئانکو نه وا ب تیپسازی دهیته بناقکر، ژ بنه مایی ریبازا کلاسیزمی دهینه هه ژمارتن.

نفیسه ری فره نسی (شامپفلوری)، ریالیزی ب "مرۆقی نه قرو د شارستانییه تا نه قرو" ب ناؤ دبه ت و نفیسه ری فره نسی (گی دو مو پوسان ۱۸۵۰ - ۱۸۹۳ ز). ریالیزی ب قه دیتن و پیشکینشکرنا نه وا کو ب راستی مرۆقی هه قچه ره خه، دهه ژمیریت. ل دو یف قان جو ره پیناسایه کو ریبازا ریالیزی ب سه ره ده مه کی ده سته ئیشانگری ناهیته سنووردارکر و ژ سه ره ده می دروستبوونا وی، ئانکو ژ نیقا سه دی نوزدی تا نه قرو، هه ره ده یا به ره ده وام بوویه و سه ره هلدانا ریبازا و قوتا بخانه یین دی ژ په ره سه ندن و باوه ریا وی کیم نه کریه، چونکی بابه تی سه ره کیی وی کو مرۆق و په یوه ندیا وی ل گه ل ده و روبه ری وییه، هه ره ده م جهی گفتگۆکرنی بوویه و چ جارن که فن نه بوویه، لی ب نه گه ری گۆرانگاریین کو ژ لایه نی زانستی و رامیاری و جفاکی ب درێژاهیا قی ماوه ی هاتینه رویدان، هندهک لقین دی د قی ریبازی دا چنیوون کو ژ وان ژ ی دی شین ناماژی ب ریالیزما دهرووناسی، ریالیزما جفاکی (ریالیزما سوشیالیستی) و ریالیزما جادوگه ری بده یین.

پیشکه فتنا زانستی دهرووناسیی و سه ره هلدانا تیورین نوی د قی زانستیدا، نفیسه ریین ریالیست زۆرتر ژ هندی کو گرنگی ب هه ورکاری و فاکته ریین ده ره کیین ده و روبه ری قاره مانای بده ن، گرنگی ب کریارین ئالوزین مینشکی مرۆقیدان و راقه کرنا دهروونناسانه یا که سایه تیین چیرۆکی بوو شیوازهک کو رۆمانین دهروونناسانه ئافراندن و ته کنیکا پینلا هشیاریی بوو نیک ژ شیوه یین وه سفکرنا که سایه تیین رۆمانان. د راستیییدا ریالیزما دهروونناسی، راقه کرنا جیهانا دهروونیا که سایه تیان و جوداکرن و شرۆقه کرنا هزر و هه ست و تیگه هشتنا وان سه باره ت ب جیهانا راستیییه. نفیسه ری نه مریکی (هینری جیمز ۱۸۴۳ - ۱۹۱۶ ز). وهک بابی رۆمانا دهروونی هاتیه نیاسین. نفیسه ری نه مریکی (ویلیام فاکنه ره ۱۸۹۷ - ۱۹۶۲ ز). و هه ره دوو نفیسه ریین ئینگلیزی (ویرجینیا وولف ۱۸۸۲ - ۱۹۴۱ ز.) و (دروتی ریچاردسون ۱۸۷۲ -

ژ ریبازی نه ده بی

روگه ه

ورزیه، بوپته ی د دمه فه کۆلین و وهرگه برانین مرۆقاییه تی و زانستی

ژماره ۲ - ۳

پاییزا ۲۰۱۱ - زفستانا ۲۰۱۲

۱۹۵۷ ز.) و نقیسه‌ری ئیرله‌ندی (جیمس جویس ۱۸۸۲ - ۱۹۴۱ ز.) و نقیسه‌ری فره‌نسی (مارسیل پرؤست ۱۸۷۱ - ۱۹۲۲ ز.) ژی ژقنی ده‌سته‌کی دهینه‌هه‌ژمارتن.

ریالیزما جفاکی یان ژی ریالیزما سۆشیالیستی ژی لقه‌کی دیتری ریالیزمییه‌ کو پشتی سه‌رکه‌فتنا شوره‌شا ئۆکتویه‌ر (۱۹۱۷)ی و پیکه‌هاتنا ئیکه‌تیا سۆقیه‌تی دروستبوو و ژ سالا (۱۹۲۴)ی ب هیرفه، ب بنه‌ماینی گرنگی پیدانا ب بایه‌خا کار و کارکه‌ران و بهایی وی د ئافا کرنا جفاکا سۆشیالیستی بوو جهی به‌ره‌فانی کرنی ژ لایی ده‌وله‌تا سۆقیه‌تی و د جفاکا وی سه‌رده‌می یا سۆقیه‌تی په‌ره‌سه‌ند و کارتیکرنا مه‌زن په‌یدا کر. نافه‌رؤکا ریالیزما سۆشیالیستی ته‌واو به‌رؤفاژی ریالیزما ره‌خنه‌گرانه‌یه. کاری ریالیزما ره‌خنه‌گرانه، به‌رجه‌سته‌کرنا جیاوازا دنایه‌را هه‌ز و هیقیین تاکه‌کسی و هه‌فدژیین جفاکی و نه‌و هه‌فرکییه‌ کو تاکه‌کس ب نه‌گه‌ری کاودانین کومه‌لایه‌تی دگه‌ل جفاکیدا هه‌ین، لی د قی جوژی ریالیزمیدا، خه‌بات و تیکوشینا مرؤقی ژ بو به‌رده‌وامی پیدانا ژیاننی و ئارمانج و ئیش و ژانین وی خوه‌یا دبیت. نافه‌رؤکا نه‌ده‌بیاتا ریالیزما سۆشیالیستی، کومه‌لین خه‌لکی و هه‌ولدانین وانه ژ بو گه‌هشتنا ب پاشه‌رؤژه‌کا گه‌شته‌ و دی شینین بیژین کو د ریالیزما سۆشیالیستی‌دا ل شوینا که‌سایه‌تی تاک، که‌سایه‌تی یان قاره‌مانی ب کوم، کو ژ گروپین مرؤقی و هه‌ست و کریارین وان، بابه‌تی جهی گرنگی پیدانا نقیسه‌رییه‌ و هونه‌ر وه‌ک ئامرازه‌ک د خزمه‌تا جفاکا سۆشیالیستی‌دا ده‌ینه‌ لیکدان. (ماکسیم گورکی ۱۸۶۸ - ۱۹۳۶ ز.) دامه‌زینه‌ری ریالیزما سۆشیالیستی بوو و پشتی وی نقیسه‌ری سۆقیه‌تی به‌رده‌وامی ب ریکا وی دان. (ئالیکسی تولستوی ۱۸۸۲ - ۱۹۴۵ ز.) و (میخاییل باختین ۱۹۰۵ - ۱۹۸۳ ز.) ژ به‌رنیاسترین ده‌سته‌کا فان نقیسه‌رانه. ئیکه‌مین به‌ره‌مین ریازا ریالیزمی ل فره‌نسا سه‌ره‌هلدان، لی نه‌فریازه‌ ب کارتیکرنا خوه‌ د وه‌لاتین دیترین نه‌ورؤپایی و نه‌مریکا دا، شیوه‌یی ته‌فگه‌ری ب خوه‌ فه‌ گرت. نقیسه‌ری وه‌ک (چارلز دیکینز ۱۸۱۲ - ۱۸۷۰ ز.) و (جسینگ ۱۸۵۷ - ۱۹۰۳ ز.) ل ئینگلستان و (ویلیام دین هوولز ۱۸۳۷ - ۱۹۲۰ ز.)، (تیودور درایزر ۱۸۷۱ - ۱۹۴۵ ز.)، (ئیرنست هه‌مینگوی ۱۸۹۹ - ۱۹۶۱ ز.)، (جان شتاین بیک ۱۹۰۲ - ۱۹۶۱ ز.) و (ویلیام فاکنه‌ر) ل نه‌مریکا و (گؤگول ۱۸۰۹ - ۱۸۵۲ ز.)، (لیوتولستوی ۱۸۲۸ - ۱۹۱۰ ز.)، (ئانتوان چيخوف ۱۸۶۰ - ۱۹۰۴ ز.) و (ماکسیم گورکی) د نه‌ده‌بیاتا رووسیدا ژ نوینه‌ری قی ریازینه.

ب پرانی د هه‌ر ریازه‌کیدا، ئیک ژ جوژین نه‌ده‌بی ده‌لیقه‌یا وه‌راره‌کا زورتر دبینیت و هه‌ر ریازه‌ک، کیم یان زیده‌ تاییه‌مه‌ندیا ب جوژه‌کی تاییه‌تی هه‌ی، هه‌روه‌ک چاوا رومانسیزم ب ریازا هؤزانی ده‌ینه‌ نیاسین، گومان د قی خالیدا نینه‌ کو ریالیزم یا تاییه‌ته‌ ب کورته‌ چیرۆک و رومانیه‌ و هؤزانی د قی ریازیدا، وه‌راره‌کا به‌رچاؤه‌ نه‌بوویه‌ و هه‌تا هنده‌ک ژ نقیسه‌ری ریالیستین ده‌ستپنکی، هؤزان ب شیوه‌یه‌کی گشتی یا دویرئییخستی دزانین و نه‌و رت دکرن. ژ به‌ر قی چه‌ندی، ب دریزاهیا سه‌رده‌می دریزی نه‌قی ریازی هؤزانقانی مه‌زین کو وه‌ک ده‌ستپنکران وان ب هؤزانقانی ریالیست ب نافه‌ بکه‌ین، دروست نه‌بوون، ب شیوه‌یه‌کی گشتی ل دویش پیناسه‌ و تاییه‌مه‌ندیین ریازا ریالیزمی، هؤزانا ریالیزمی پیویسته‌ خودان فان نه‌دگارین ل خواری بیت:

رووگه‌ه

وزیه، بوپته‌ی د ده‌ته‌ فه‌کۆلین و
 وهرگه‌رانین مرؤقیه‌تی و زانستی
 ژماره ۲ - ۳
 پاییزا ۲۰۱۱ - زفستانا ۲۰۱۲

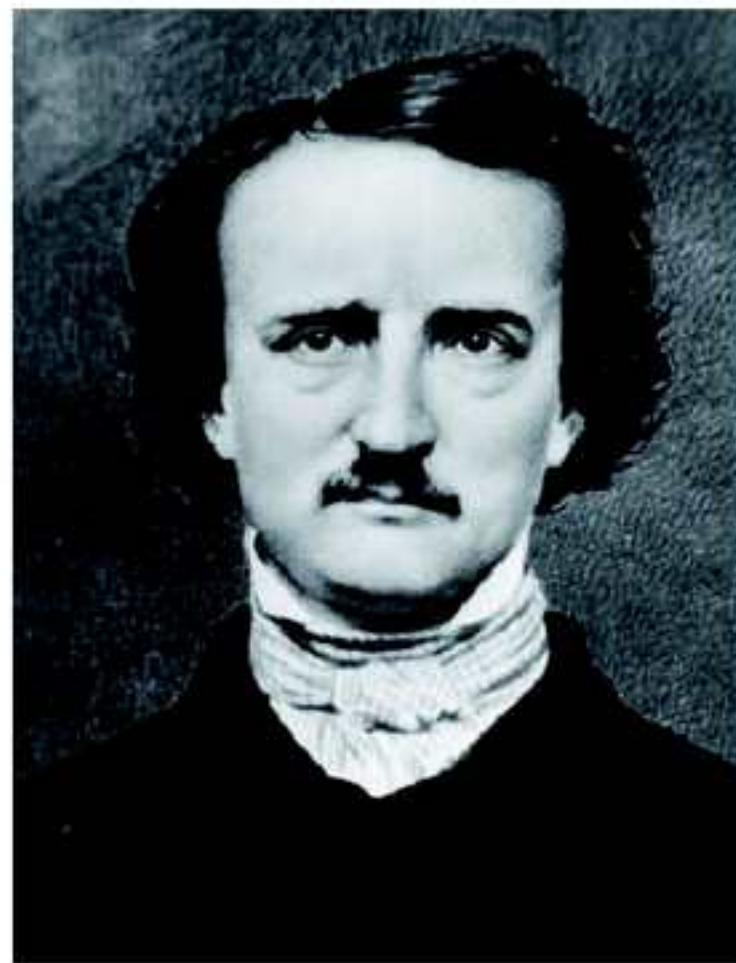

۱- بارودوخ و دهرفته تین ناسایی و کسه سایه تیین هه قسه ننگ د دیمه نین ناسایی وه سف بکته. نهف و هسفرنه باراپتر داکوکی ل سهر چینین نزمین جفاکی دکته.

۲- خوه دویر بیخیت ژ پیشکیشکرنا وینه یین ره وانبیزی یین دویر ژ میشکی و دهربرینه کا نیزی ب په خسانی هه بیت.

۳- بلا مه به ستا وی، زیده تر ژ هندی کو دهربرینا هه ست و سوزان بیت، بلا پیشکیشکرنا هزر و بیرین جفاکی بیت.

بهره مین هوزانی یین (برتولد بریخت ۱۸۹۸ - ۱۹۵۶ ز.) نقیسه ر و شانونا مه نقیسی ئەلمانی کو باراپتر ناقه روکا وان هزری ب خوه هه دگریت نهک هه ست و سوزان ههروه سا ژی هوزانین (کارل سنדרبرگ ۱۸۷۸ - ۱۹۶۷ ز.) هوزانقانی ئەمریکی کو رهنگه کی جفاکی یین هه یین، نمونه یین هوزانا ریالیزمیانه یان ریالیزم د هوزانیندا دشین بهینه هه ژمارتن.

۲- سیمبولیزم (Symbolism):

نانکو بکارئینانا هیما و چهغه نگان وهک جزرهک ژ شیوه یین دهربرینی د هونه ر و نه ده بیاتیدا. نهف شیوازه د بهره مین نه ده بی یین سه رده مین دیروکیین پرانیا نه ته وه یان، کیم یا زیده هاتیه بکارئینان، لی نهوا کو ل ژیر ناقی ریبازا (قوتابخانا) سیمبولیزم د نه ده بیاتی و ب تاییه ت د هوزانیندا باس ژی دهیته کرن و وهک ئیک ژ قوتابخانه یین نه ده بی به رنیاس بوویه، بزاقه که کو ل دو ماهیکین سه دی نوزدی د هوزانا فره نسیدا په دابوو و ب هوزانین هوزانقانی وهک (شارلر بودلیر ۱۸۲۱ - ۱۸۶۷ ز.)، (نارتور رامبو

۱۸۵۴ - ۱۸۹۱ ز.)، (ئیستیفان مالارمیه ۱۸۴۲ - ۱۸۹۸ ز.) و (پول ویرلن ۱۸۴۴ - ۱۸۹۶ ز.) بهرچا ژ بوو و پاشان چوو دناف جزرین دیترین نه ده بی د نه ده با فره نسی و وهلاتین دیتردا، ب تاییه ت ئینگلیزی و ئەمریکی.

سه رده می رهواج و په ره سه ندنا سیمبولیزمی دناقه ره سالین (۱۸۸۵ تا ۱۹۰۱ ز.) یه و گلهک ره خنه گر بهره مین (ئیدگار ئالان پو ۱۸۰۹ - ۱۸۴۹ ز.) نقیسه ر و هوزانقانی ئەمریکی کو (بودلیری) وه رگیرینه ل سهر زمانی فره نسی، سه رچا وه یا وی د نه ده بیاتا فره نسیدا دده نه خوه یا کرن. به یاننامه یا سیمبولیستان ل سالا (۱۸۸۶) یی به لاقبوو کو د ویدا بنه مایین نه قی ریبازی هاتبوونه دیار کرن. د قی به یاننامه ییدا؛ (رامبو)، (بودلیر)، (مالارمیه) و (ویرلن) وهک پشه وایین قی ریبازی داینه نیاسین و هوزانا سیمبولیک (چهغه نگی) هوزانه کا کویا قلایه ژ نه رکن فیرکرنی و ههروه سا ههستیاریین دروستگری و یا بی منته و پیوستیه ژ بهرچا ژ وهرگرتنا بنکه و بنه مایین ره وانبیزی و پاراوی دهیته هه ژمارتن.

لایه‌نگرین ریبازا سیمبولیزمی د وی باوه‌رییدا بوون کو هوزانقان، پیغه‌مبه‌ره‌که (هنارتیه‌که) کو دشیته د‌روون و ل‌سه‌ر و ئەوپه‌ری جیهانا راستی ببینیت و ئەرکی و بییه کو ب‌ریکا وان چه‌قه‌نگین کو ب‌کار د‌بته، ئەوی جیهانا سه‌ره‌وه، نانکو راستیا مه‌زنترو نه‌مرتر خودیا ب‌کته و ژ‌به‌ر هندی کو د‌ه‌ری‌پ‌ین ژ‌وان جیهانا ناهیته‌کرن، هوزانقان هه‌ول د‌ده‌ت ب‌ریکا زمانی خودی هیماپی (سیمبولیک)، ئەوی چه‌ندی ب‌گه‌هینیتته خوانده‌قانی. د‌قی شیوازیدا په‌یث هه‌ل‌گرین هه‌ستا نین، به‌ل‌کو هه‌ستی د‌نازینن یان وی د‌گه‌هینن. ب‌بوچونا سیمبولیستان، ب‌تنی د‌قی شیوه‌ییدا ب‌کو په‌یث بوهایی خودی راستی ب‌ده‌ستته د‌ئینیت و په‌یث ب‌هاریکاریا هوزانقانی د‌بیته خودان هیزه‌کا سیره‌ب‌ندی، ژ‌به‌ر قی چه‌ندییه کو زمان یان هیماپی هه‌ر هوزانقانه‌کی، تاییه‌ت ب‌وی ب‌خو‌قه‌نه و هوزانقان ب‌تنی ب‌ریکا وان چه‌قه‌نگین کو وی ب‌خو‌ه‌ نافراندینه، شیانی هه‌ین کو سه‌ر‌بو‌ری‌ن نه‌به‌ره‌ه‌ستین زه‌ین و بیرا خودی ب‌کته و خوانده‌قان ژ‌ی بوچونا د‌نا‌ف‌جیهانا هوزانقانی، تشته‌ک ژ‌بلی قان چه‌قه‌نگ و هیزا خه‌یال و هه‌ست و قه‌دیتن و شاه‌دین خودی نامرازه‌کی دی نینه.

هوزانقانی سیمبولیست، چ‌پیداگری ل‌سه‌ر رونقه‌کرنا هه‌ست و وه‌رگرتنن خودی نین و ئەو د‌وی باوه‌رییدا نه‌کو حالت و هه‌ستین هوزانقانا، قه‌شارتی و تاییه‌ت و به‌ره‌می هیزا د‌ه‌روونی یا کارتیکه‌ر ل‌سه‌ر که‌سین د‌یتر و قه‌دیتنا هوزانقانی ب‌خو‌نه. ژ‌به‌ر قی چه‌ندی ناهیته قه‌گه‌ه‌استن ژ‌بو که‌سین د‌یتر و هه‌ر جو‌ره قه‌کیشانه‌ک ژ‌بو قی قه‌گه‌ه‌استنی و په‌یوه‌ندیکرنا جیهانا هوزانقانی د‌گه‌ل جیهانا که‌سین د‌یتر، دی بیته ئەگه‌ری تیکدان و خراپ‌کرنا جوانی و گه‌وره‌ییا وی. د‌زمانی سیمبولیستاندا، په‌یقان واتایا خودی یا سه‌ره‌کی و ئەو کو هه‌ی نینه و به‌ه‌را پتر په‌یوه‌ندی د‌نا‌قبه‌را زارا‌قان بتنی ژ‌لایه‌نی هه‌ماه‌ه‌نگی و هه‌ده‌ک جارن د‌ژ‌واتایی و کپی و گریبا د‌ه‌نگانه، که‌واته د‌راستییدا موسیقی و ناوازا وانه. ب‌بوچونا سیمبولیستان، هوزانی ژ‌ی وه‌ک موسیقایی، چ‌پیوستی ب‌پیش‌کیشکرنا واتایی نینه و تاکه ئەرکی وی نیشاندان یان ره‌خساندنا حاله‌ته‌کییه ل‌ده‌ف‌خوانده‌قانی. (مالارمییه) د‌وی باوه‌رییدا بوو کو هوزان، زیده‌باری هندی کو هه‌ده‌ک په‌یقین واتادار بیت، پیکه‌ه‌ه‌اتن و هه‌ماه‌ه‌نگیا د‌ه‌نگانه و ده‌سته‌واژه‌یین جوان و بی‌واتا، ژ‌ده‌سته‌واژه‌یین کو واتادارن و به‌لی جوانیه‌کا وه‌سا نینه، گران‌بو‌ه‌اترن. ژ‌به‌ر قی چه‌ندییه کو هه‌ده‌ک ژ‌هوزانن سیمبولیستان ب‌لورانده‌کا نارام و نه‌یا رو‌هن و زه‌لال ده‌ینه لیک‌چواندن، د‌قان جو‌ره هوزاناندا، ده‌سته‌واژه‌ نه‌ب‌ریکا واتایی، به‌ل‌کو ب‌ریکا سیره‌ب‌ندی موسیقیا خودی هه‌سته‌کی ل‌ده‌ف‌خوانده‌قانی هشیار د‌که‌ن. ئەف‌گرنگی پیدانا راده‌به‌ده‌را کو هوزانقانی قی ریبازی ب‌لایه‌نین موسیقیا په‌یقا و هه‌ولدانا وان ژ‌بوتیکه‌لکرنا وینه‌یین تاشوپ و خه‌یالین خودی و راشکا و و تاشکرنا وان، د‌دا جو‌ره‌کی هوزانی کو ب‌ناقی هوزانا "بی‌خه‌وش" و په‌تی به‌رنیاس بوو، دروستکر.

سیمبولیستان، گه‌له‌ک ژ‌یاسایین ریزمانی پشت گوه‌هاقینت و ب‌تیکه‌لکرنا یاسایین هوزانی بین‌بوری و کورت و دریزکرنا نیقه‌دی‌ران جو‌ره‌کی هوزانی کو ب‌هوزانا سه‌ره‌ست به‌رنیاس بوو، د‌ئه‌ده‌بیاتا فه‌ره‌نسا دا دروستکرنا کو تا راده‌یه‌کی کارتیکرن د‌هوزانا زمانی د‌یتر ژ‌ی دا‌کر. (نارتور رامبو) و (مالارمییه) ژ‌هوزانقانی سه‌ره‌کیین خودان ئەزمونین قی هوزانینه. (رامبو)

رووگه‌ه

وزییه، بویتیه د‌ده‌ته فه‌کولین و و‌ه‌گ‌یرانین مرؤفایه‌تی و زانستی

ژ‌مه‌اره 2 - 3

پاییزا 2011 - زقستانا 2012

هەر وەسا داھینەری جۆرەکی دیتری ھۆزانییە کوب ھۆزانا پەخشانکی ھاتە ناقلێکرن. ژ تاییەتمەندیی دیتری ھۆزانا قوتابخانا سیمبولیزمی، بەرفراوانیا بکارئینانا تیکەلاویا ھەستییە د ویدا کو نمونەیی فراوانی و ی د بەرھەمیی ھۆزانیی ھی ریبازی، ب تاییەت ھۆزانی (بودلییر) بەرچاڤ دکەڤن.

ریبازا سیمبولیزمی، وەک کارڤەدانەک ھەمبەری ریبازین ریبالیزم و ناتورالیزمی دروست بوو. ھۆزانیی گەنجین وی سەردەمی، ھەر وەک ھۆزانیی رۆمانتیکی ژ رابردوویی ھاتبوونە داہران، چ باوەری ژ ب شیوہ و ریکین رامیاری و جفاکی و ھونەریی سەردەمی خوہ نەبوون و گرنگیەکا رادەبەدەر ب ھەستین خوہ یی کەسایەتی ددان. لی د ھەمان دەمیدا ب ھەلبژارتنا زمانی ھیمایی، ژ ھۆزانیی ریبازا رۆمانسیزمی، دویر کەڤتن و بەرڤاڤژی ھۆزانیی ریبازا پەرناسی ژ گرنگی پیدانا ب یاسایی رەوانبیزی و زمان پاراویی ھاڤیبوون، ھەر دیسان وەک ھۆزانیی لایەنگرین قوتابخانا ئیستاتیکیی ھیچ جۆرە بار و لایەنەکی فیکرین و پەروەردەکرینی ژ بو ھۆزانی نەدانا.

بنەمایی فەلسەفی ریبازا سیمبولیزمی، فەلسەفا ئایدیالیزمییە کو ژ بو وەرگرتن و تیکەھشتنا راستیی پشت بەستنی ب خەیاڵ و ناشویی دەستنا تا کو ھزری. ئەڤ فەلسەفە ل دەورو بەرین سال (۱۸۸۰) ی، ھەمبەری فەلسەفا پۆزیتیڤیزم (کول دویڤ پەروەردەیا (ئاگۆست کونت ۱۷۹۸ - ۱۸۵۷ ز.) زانستی مرۆڤی ل سەر بنەمایی سەربوری ھەستی و ھەولدانا وی ژ بو دوزینەو دیا پەیوەندیی تشتان ل گەل ھەڤدوو دزانیت) ل فەرنەسا پینشکەفت. ژ بەر ھی چەندی، سیمبولیستان بەرڤاڤژی ناتورالیستان باوەری ب بنەمایی زانستی ژ بو ڤەدیتن و نیاسینا جیھانی نەبوو و گیانی مرۆڤی ئالۆتر و دژوارتر ژ وی چەندی دزانی کو د شیاندایت ب بنکە و یاسایی زانستی بەیتە جودا و شروڤەکرین و ڤەنیاسین. جیھانا وان جیھانا دلراوہکی و دلنەخوہشی یی نەنیاس و دلساریا ژ جفاکی بوو کوب لەزل ژیر دەسەلاتا ڤەدیتن و تەکنیکان وینی خوہ دگۆھارت. کارڤەدانا سیمبولیستان ھەمبەری وی جفاکا کو تیدا دژیان، دژوارتر بوو ژ ھۆزانیی ریبازا رۆمانسیزمی. پراپیا وان بەری خوہ داہوونە ژیاناکا سەربەردایی و بی بەرپرسیارانە ھەمبەری جفاکی. لی شیوہیی کاری وان د بواری ئەدەبیاتیدا، کارتیکرنا خوہ ل سەر ژمارەکا زۆر ژ ھۆزانیان و نڤیسەرین گەلەک وەلاتان، ژ وان ژی، ئینگلستان، رووسیا، بەلژیکا، ئەمریکا، ئەلمانی و ئیسپانیا کربوو.

ئەڤ ریبازەل رووسیا، تا کوبەری شۆرەشا ئۆکتوبری (۱۹۱۷) ی پەرسەندنەکا بی وینە ھەبوو. (ئەلکساندر بلوک ۱۸۸۰ - ۱۹۲۱ ز.)، (تاندری بیلی ۱۸۸۰ - ۱۹۳۴ ز.) و (ویا چسلاڤ ئیقانوڤ ۱۸۶۸ - ۱۹۲۱ ز.) نمونەیی بەرچاڤین وی بوون. ھۆزانیی ئیرلەندی (ویلیام باتلیریئیتس ۱۸۶۵ - ۱۹۳۹ ز.) ژ بەرنیاسترین ھۆزانیی سیمبولیستین دەستپیکا سەدی بیستی دەیتە ھەژمارتن. (تی. ئس. ئلیوت ۱۸۸۸ - ۱۹۶۵ ز.) ھۆزانیی ئەمریکیی ب رەڤەلەک ئینگلیزی و (جیمز جویس ۱۸۸۲ - ۱۹۴۱ ز.) ھۆزانیان و نڤیسەری ئیرلەندی و (مۆریس مینتەرلینگ ۱۸۶۲ - ۱۹۴۹ ز.) ھۆزانیان و شانۆنامەنڤیسی بەلژیکی کاریگەریا ھی قوتابخانی یال وان بووی.

ژ ریبازین ئەدەبی

رووگەھ

ورزیە، پویتە ی د دتە ڤەکۆلین و وەرکیرانی مرۆڤایەتی و زانستی
ژمارە ۲ - ۳
پاییزا ۲۰۱۱ - زڤستانا ۲۰۱۲

گورانکاریین جفاکی و هزری یین دهستپیکا سهدی بیستی بوونه تهگهری کیمکرنا کارتیکرنا سیمبولیزمی و هندهک ژ بهرنیاسترین بهرهفانیکهر و پشتهفانین سیمبولیزمی ل دژی وی راوهستیان. نیزیکی سالین (۱۹۱۰)ی، جورهکی نویتر و نالوزتر ژ سیمبولیزمی هندهک ژ هوزانقانان کوبهرنیاسترینین وان ژی (ئهندری ژید ۱۸۶۹ - ۱۹۵۱ ز.) و (پول والیری ۱۸۷۱ - ۱۹۴۵ ز.) بوون، دروستکرن و گوفارهک ژی ههبوون و ب سیمبولیزستین نوی هاتنه نیاسین.

ژندهر:

تاریخ ادبیات جهان از اغاز تا پایان سدهی بیستم، غلامحسین ده بزرگی، چاپ اول، چاپخانهی خاشع، انتشارات زوار، تهران، بهار ۱۳۸۶، صفحات: ۴۹۱ - ۴۹۷ و ۵۰۸ - ۵۱۲.

رووگه

ورزیه، بویتهی د دهته شهکولین و
وهرکیرانین مرؤفایهتی و زانستی

ژماره ۲ - ۳

پاییزا ۲۰۱۱ - زفستانا ۲۰۱۲